

You are accessing the Digital Archive of the Catalan Review Journal.

By accessing and/or using this Digital Archive, you accept and agree to abide by the Terms and Conditions of Use available at http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review is the premier international scholarly journal devoted to all aspects of Catalan culture. By Catalan culture is understood all manifestations of intellectual and artistic life produced in the Catalan language or in the geographical areas where Catalan is spoken. Catalan Review has been in publication since 1986.

Esteu accedint a l'Arxiu Digital del Catalan Review

A l' accedir i / o utilitzar aquest Arxiu Digital, vostè accepta i es compromet a complir els termes i condicions d'ús disponibles a http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review és la primera revista internacional dedicada a tots els aspectes de la cultura catalana. Per la cultura catalana s'entén totes les manifestacions de la vida intel·lectual i artística produïda en llengua catalana o en les zones geogràfiques on es parla català. Catalan Review es publica des de 1986.

El doble exili dels poetes catalans a Mèxic. Memòria personal **Manuel Duran**

Catalan Review, Vol. XII, number 2 (1998), p. 9-19

EL DOBLE EXILI DELS POETES CATALANS A MÈXIC. MEMÒRIA PERSONAL

MANUEL DURAN

The sense of being under siege is pervasive in postwar Catalan poetry. All Catalans of a certain age have watched as Franco tried to throttle their nation, culture, and language... a writer cut off from his or her native tongue is as bereft as a trumpeter without a horn. Linguistic pressure, then, is virtually a constant in postwar Catalan poetry; no writer can be apolitical when the medium of expression is under constant attack.

David ROSENTHAL,
Postwar Catalan Poetry

L'exili és un fenomen històric, psicològic, polític i cultural, que ha afectat i continua afectant milers, fins i tot milions, de persones. Els intel·lectuals, els artistes, els escriptors, afectats per aquest fenomen potser no són més sensibles que els altres membres de la comunitat exiliada, però saben expressar millor l'angoixa, la confusió, l'enyorança que l'exili crea.

La llista d'escriptors afectats per l'exili és llarga i hi figuren noms com els d'Ovidi, Dante, Garcilaso, Thomas Mann. El nostre segle, un segle ple de violència i de persecucions, ha estat també un segle en el qual el desplaçament d'individus i grups humans s'ha intensificat. Catalunya, víctima de la persecució franquista a partir de 1939, ha sofert en forma aguda de la privació de moltes de les seves figures cabdals d'intel·lectuals, polítics i d'escriptors.

L'exili apaga algunes veus i en desperta d'altres. Un escriptor ja madur reacciona davant l'exili de forma diferent a la d'un escriptor que comença la seva carrera. L'enyorança és quasi sempre un denominador comú, junt amb la impressió d'irrealitat de les noves terres i la nova cultura, a la qual és difícil, de vegades impossible, adaptar-se.

En una de les seves famoses "greguerías", publicada el 1919, Ramón Gómez de la Serna afirmava que "la historia (y esta palabra se refiere al estudio de la historia, a la historiografía e incluye también la historia de las ideas y la historia literaria) es algo que no ocurrió, contado por alguien que no estaba allí" (24).

Jo, en canvi, voldria referir-me a uns fets que realment van tenir lloc i que, en efecte, jo els vaig presenciar. Em refereixo a l'activitat dels exiliats catalans a Mèxic en el camp de la poesia.

La situació vital d'un escriptor català a l'exili mexicà el portava a

una activitat quasi paradoxal i quasi impossible. Un escriptor necessita un públic i una sèrie de sistemes de difusió, com ara diaris, revistes, editorials, que a Mèxic només existien per als autors que escrivien en castellà, i tanmateix l'escriptor català sentia un compromís ineludible amb la seva pròpia llengua i una gran responsabilitat pel que feia al futur d'aquesta llengua i de la cultura catalana en general.

La situació de la llengua catalana a partir de 1939 dins Catalunya era prou coneguda. La clara intenció del govern franquista era esborrar per sempre la llengua i la cultura catalanes, i no li mancaven pas els mitjans coercitius per aconseguir aquest objectiu. El català no es podia ensenyar a cap escola, i no es podien publicar diaris, revistes o llibres en català. Era fins i tot perillós parlar aquesta llengua en públic. "no ladres; habla el idioma del imperio" era un cartell que hom podia llegir a moltes oficines del govern. Tots els més destacats partidaris de l'autonomia (i no parlem de la independència) de Catalunya havien passat a l'exili, o eren a la presó, o no podien expressar llurs idees de cap forma. Una o dues generacions sotmeses a aquesta pressió haurien d'acabar definitivament amb la llengua i la cultura catalanes, i fer-les passar, com a màxim, a la categoria de curiositat històrica, més o menys com el que ha estat el destí de la llengua provençal. Era, per tant, imperatiu defensar fora de Catalunya una llengua i una cultura amenaçades de mort.

Mentrestant, a l'exili mexicà, els poetes i escriptors catalans, i els que intentaven ser-ho, es trobaven en situació de desavantatge davant altres escriptors de la península que hi havien arribat en les mateixes circumstàncies, però que pel fet d'escriure normalment en castellà trobaven moltes portes obertes i es van adaptar amb relativa facilitat a la nova vida en terres americanes.

Sens dubte, la situació més desfavorable era la dels poetes catalans. Sabem que escriure poesia no és una tasca que porti fàcilment a la fama i la fortuna, però un poeta necessita tanmateix un públic, encara que sigui un públic menys nombrós que el que pot assolir l'escriptor de novel·les o de contes. La clara situació de l'exili a Mèxic era que els lectors de poesia en català eren quasi inexistents, invisibles. Els poetes es van haver de convertir en visionaris, en herois, en ascetes.

Charles Baudelaire, en el seu sonet titulat "L'Albatros", havia remacat que un poeta és, per definició, un ésser exiliat, poc hàbil per a les activitats de la vida quotidiana i la lluita per la vida. Com l'albatros, elegant i potent quan vola, però poc hàbil quan camina per terra, el poeta és sovint un inadaptat davant la realitat quotidiana:

Le Poète est semblable au prince des nuées
Qui hante la tempête et se rit de l'archer;
Exilé sur le sol au milieu des huées,
Ses ailes de géant l'empêchent de marcher. (19)

Un doble exili, foragitats de la pàtria i escrivint en una llengua que no era la del país que els havia acollit; era tanmateix necessari fundar revistes i editorials, publicar llibres i crear un públic a partir de zero, a més de guanyar-se la vida en un ambient difícil, freqüentment indiferent o bé hostil.

Dues grans figures dominen el panorama de la poesia catalana a l'exili de Mèxic. La primera, Josep Carner, arriba el 1939, acompanyat per la seva muller, Emilie Noulet, crítica literària que publica importants treballs sobre Mallarmé. Carner arriba nibat pel prestigi d'una llarga i brillant carrera literària. Josep Carner és, juntament amb Carles Riba, company d'exili, una de les grans figures de la literatura catalana del nostre segle. La segona gran personalitat poètica és la d'Agustí Bartra, i en aquest cas la seva carrera literària a penes comença, i es desenvoluparà quasi totalment a Mèxic, fins al seu retorn a Catalunya; a Mèxic va escriure molt probablement els seus millors poemes, fites perdurables en la literatura catalana d'avui i de demà.

L'arribada de Josep Carner a Mèxic va tenir un impacte considerable. Era amic d'Alfonso Reyes i d'altres il·lustres escriptors mexicans. Va presidir els Jocs Florals, va fundar revistes, va ajudar a crear editorials, va ser catedràtic a la Universitat Autònoma de Mèxic.

Jo vaig tenir la sort de conèixer Carner durant aquells anys d'exili. Sempre em va impressionar i captivar la seva clara i serena intel·ligència i el seu profund coneixement de totes les literatures occidentals, així com, naturalment, el seu domini de la llengua catalana i de tots els seus recursos estilístics. Va ser un gran poeta, i un gran escriptor, en diverses llengües.

La poesia de Carner havia estat definida, abans de l'exili, amb adjectius com "elegant", "irònica", "sensual". La nova experiència determina un canvi important. El poeta reacciona davant la brutalitat de Franco, Hitler i tots els governs totalitaris, invocant un mite, mite derivat de la Bíblia. Així neix el llarg poema *Nabí*. Aquest nom significa "intèrpret" (de la veu divina) i "profeta". Concebut a Hendaia, continuat a París el 1938, i acabat a Mèxic l'any següent, el poema es basa en l'episodi de Jonàs i assenyalava un canvi espiritual, intern, suscitat per l'angoixa de l'exili. Carner, abans quasi descregut, ens comunica ara una directa i profunda experiència religiosa. El poema és en bona part autobiogràfic; el poeta comença per exposar la seva reticència davant la Veu divina que l'inspira perquè vagi a la ciutat de Nínive a predicar la humilitat i la penitència, i a condemnar la iníqua superbia dels rics. Malgrat tot, la Veu divina crema com una brasa i el profeta declara que Déu és l'únic espai en què pot viure, i que no té més remei que convertir-se en portantveu del missatge diví. Jonàs, mogut per l'Esperit Diví, emprèn el camí, i finalment aconseguirà la

redempció i conversió de la ciutat. Déu, ens diu el profeta, és perdó, és amor, al·ludint així, potser, a una reconciliació que hauria de superar els odís que van encendre la guerra civil a Espanya. Carner mateix tradueix aquest llibre al castellà, i el publica en aquesta llengua, a Mèxic, l'Editorial Séneca el 1940. (Cap resum breu pot donar idea de la bellesa i complexitat d'aquest llibre, que crea ensems profunditat metafísica i psicològica. No es tracta d'una lluita melodramàtica entre "bons" i "dolents"; i el mateix Jonàs no queda del tot satisfet de la seva victòria sobre el rei de Nínive i la seva cort, enlluernats per un petit miracle i un discurs un xic retòric.)

A Mèxic, Carner escriu un llibre de poemes que queda inèdit algun temps, titulat *Absència* (es publicarà finalment com a part de les *seves Obres completes*). El títol és prou significatiu. Són poemes d'enyorança i d'idealització d'una Catalunya llunyana i aclaparada per la dictadura feixista. El poeta té el pressentiment que morirà a l'exili, i que l'horitzó ombrívol ha de tardar molts anys a donar pas al sol i la felicitat que va conèixer en la seva joventut. El primer poema d'aquest llibre, "De lluny estant", estableix als dos versos finals l'ambient general de desconhort:

En mos camins d'un temps, hom pot trobar-hi
un àngel trist amb el seu glavi tort. (861)

Els amics del poeta han anat desapareixent, i això amarga encara més la visió adolorida del poeta. No podem oblidar que la premonició va ser encertada ja que, després d'un breu retorn a Catalunya, Carner va morir a Brussel·les el 1970. Joan Fuster comenta: ["Quan acaba la guerra civil, Josep Carner té 55 anys. Tot s'ensorra aleshores: les il·lusions noucentistes que encara li podien quedar, el seu país a mig restaurar, la convenció d'una societat perdurable i còmoda... un altre Carner se sobreposa al Carner anterior: un Carner llatzerat per les circumstàncies i per la vida, més meditatiu i reconcentrat, que posa en els seus versos un tremolor inèdit, conceptual o sentimental, patit en la seva aventura d'home més que en els seus càlculs d'escriptor" (178)]. Els que el vàrem conèixer durant aquells anys difícils de l'exili mexicà, tanmateix, no podíem sospitar l'angoixa íntima del poeta, ja que mantenia una aparença d'optimisme i confiança: acabada la guerra tornarien a Catalunya la llibertat i la democràcia. Hi havia, doncs, dos Carners: un, oficial, extern, ple de confiança en el futur, i un altre, íntim, preocupat i pessimista. A nosaltres –a mi, centarment– ens semblava que Carner havia assolit a Mèxic una situació envejable, amb molt més prestigi i reconeixement oficial que qualsevol altre exiliat català, i que se sentia relativament còmode. Ell, mestrestant, escrivia "L'altre enyor":

Terra d'atzar, indiferent xopluc,
 i tu, cansada i erta llunyania,
 guerra, menant els corbs a confraria,
 mort, amb els teus alans sense lladruc (...). (875)

Em permeto ara un petit incís personal. En la meva memòria l'optimisme "oficial" de Carner contrasta vivament amb el pessimisme d'un altre poeta català, Carles Riba, que amb la seva dona, Clementina Arderiu, i els seus tres fills, va compartir amb la meva família i la família Surribas un pis a Montpeller, a la França de Vichy. Riba escoltava la ràdio d'ona curta i després d'alguna emissió de Ràdio Stuttgart o Ràdio Berlín ens repetia: "Tot està perdut. Els nazis han guanyat la guerra".

Acabada la guerra, el 1945, Carner i la seva muller van deixar Mèxic i es van instal·lar a Brusel·les, on la Universitat els va oferir una càtedra a cadascú. Dels anys d'exili a Mèxic no en surten solament els poemes del llibre *Absència*; al llibre publicat el 1953, *Arbres*, hi figura un poema inspirat per una "Xicranda de Mèxic":

Una xicranda florida
 enlluerna tot el món.
 Flama fosca de la terra
 que amb color de cel es fon. (...)

Música es tornà la saba
 com d'un innombrable amor;
 resseguí tot el fustatge
 el do líquid i sonor.

El goig que en la rel arpègia
 dins de la soca retruny;
 hi concerta una esperança
 la fullada, encara lluny.

I tots junts, en llur miracle
 –so i color que hi equival–
 traspassen a un musc incendi
 llur gran acord triomfal. (159-60)

(Les xicrandes florides són, potser, el més espectacular paisatge urbà que ofereixen alguns carrers de la ciutat de Mèxic. El poeta dedica a aquests arbres, al mateix llibre, un segon poema, "Xicrandes fullades", més irònic però no menys reeixit que el primer).

Jo sentia per Carner una gran admiració i un gran respecte, però la meva curta edat i les meves molt escasses publicacions em feien difícil una relació més íntima. Amb qui vaig crear lligams de profunda amistat

va ser amb Agustí Bartra, una altra gran figura de la poesia catalana a l'exili de Mèxic.

Bartra, nascut el 1908, fill d'una família de menestrals, en gran part autodidacta, va combatre amb l'exèrcit republicà durant la guerra civil, i després de la guerra va conèixer els camps de concentració, sobretot el d'Argelers, experiència que Bartra, poeta i també narrador, va saber incorporar a la seva obra.

L'enyorança de la pàtria perduda li va inspirar *l'Oda a Catalunya des dels tròpics* (Ciutat de Mèxic, 1942) i també *L'arbre de foc* (Mèxic, 1947), amb experiències personals d'amor i de guerra en què la poesia lírica s'obre cap a horitzons mífics. *Màrsias i Adila* (Mèxic, 1948) és un himne a la parella humana, inspirat en part per la guerra civil, en el qual els arquetipus de l'home i de la dona s'eleva fins un nivell heroic que els atansa als déus. Bartra aconsegueix una fusió perfecta, harmònica, de la poesia lírica i la poesia èpica.¹

A més de gran poeta líric i èpic, Bartra era un home pur, digne, totalment consagrat al seu ofici de poeta i a la seva família, a la seva visió de Catalunya, de la història, del cosmos, del lloc dels homes al cosmos. Conversar amb ell i amb la seva muller, Anna Murià, també escriptora de gran talent, era un gran plaer, una aventura del pensament i la sensibilitat. Vaig aprendre molt de Bartra i de la seva muller, més que de molts professors de la universitat, i sobretot vaig aprendre a apreciar la rectitud moral i el lliurament total a una vocació. La parella treballava més de deu hores diàries, ja que era necessari, per subsistir, combinar la producció poètica i literària amb treballs de traducció, molt mal pagats, preparació d'antologies, i tota mena d'activitats intel·lectuals poc retribuïdes però indispensables per guanyar-se la vida. I, malgrat tot, quan arribava algun amic la tasca quedava interrompuda, ja que l'amistat i la conversa eren prioritàries. I encara quedava prou temps per fundar revistes, entre altres *Lletres*, i col·laborar per mantenir-les vives. Esforç extraordinari que anava dirigit a un públic escàs o distret o simplement inexistent.

Els títols publicats a Mèxic per Bartra són tan nombrosos que resulta prolix enumerar-los. Em limitaré als que crec més importants i representatius. Així, per exemple, el llarg poema, profundament emotiu i patriòtic, *Coral a Lluís Companys per a moltes veus* (Mèxic, 1954), inspirat per la vida i la mort del darrer President de la Generalitat de Catalunya durant la segona República. Companys, símbol de la resistència catalana a la subversió franquista, detingut per la Gestapo a l'exili de França i lliurat a Franco, fou torturat i afusellat. El poema el

¹ En torn a la vida i la producció literària de Bartra, vegeu les obres d'Anna Murià, Tanmateix, no voldria oblidar el meu assaig, «La aventura poètica de Agustí Bartra» (Duran).

converteix en figura mítica, inspiradora, sempre viva en el record i la consciència dels catalans d'avui i de demà.

Un títol molt important dins l'obra de Bartra a Mèxic és *Odisseu* (1953), reconstrucció lliure i reelaboració del tema homèric feta de parts semiindependents: hom pot trobar, en aquest llibre, narració, vers, prosa lírica, teatre. Cada part porta per lema un fragment de l'*Odissea* segons la traducció catalana de Carles Riba a la col·lecció Bernat Metge. Bartra s'identifica amb Ulisses, el viatger que suporta perills i conflictes sense oblidar mai la pàtria i la voluntat del retorn. Telèmac, la vella serventa Euriclea, Tirèsies, les sirenes, Polifem, són personatges recreats per Bartra davant un fons que recorda el paisatge de les costes catalanes. El "Cant d'Ulisses als astres", "L'incendi del mar" i l'"Himne d'Ulisses a la Terra" són peces cabdals d'aquest llibre complex i lluminós, que perllonga la llegenda homèrica fins a la mort d'Ulisses, voltat de clarors i cànctics quan, a la nit, el rem cau i se li obre l'infinit il·luminat.

Un altre llibre de gran qualitat lírica, inspirat per una densa tendresa amorosa, és el dedicat a la seva muller, *Poemes d'Anna*, que surt el 1955, himne a l'amor com a escultor de les nostres vides i com a força còsmica. Poema coherent, unitari, que forma tot un llibre, ple d'imatges i metàfores originals, de troballes estilístiques, inspirat en cada vers per l'amor, amor constant i trionfant, entre el poeta i la seva dona.

Un altre títol important és *L'Evangeli del vent* (Mèxic, 1956), poema en part autobiogràfic i en part visionari, històric, legendari i mític. Panteisme, desig d'unir-se totalment a la Natura i a través d'ella revelar els secrets i els misteris del cosmos, que deixarien de ser secrets i misteriosos si, en efecte ens poguéssim identificar plenament amb el cosmos; a poc a poc el lector entreveu el més ambiciós fitó poètic i visionari dins l'obra total del poeta, potser sense paral·lel en la poesia moderna: la voluntat de despullar la Mort del seu sentit, de fer-la contradictòria i inefectiva, i en darrer terme de vèncer la Mort, de suprimir-la per sempre més.

Dos llibres de Bartra que es publiquen primer en traducció de l'autor al castellà (però que més tard sortiran en l'original català) són *Ecce Homo* (Mèxic, 1964) i *Quetzalcoatl* (Mèxic, 1960). El primer és essencialment el cant de l'exiliat, com a consciència del seu poble i de tota la Humanitat. El segon, en canvi, és un homenatge a Mèxic, la seva segona pàtria. Bartra recull i elabora el vell mite tolteca, mite fonamental que inspirarà també les cultures maia i asteca. Mite que crea una figura llegendària comparable no tan sols al Prometeu grec sinó també al Jesucrist cristià. El vell mite és recreat gràcies a un torrent d'imatges i metàfores en les quals el llenguatge poètic ascendeix cap al misteri còsmic i el lector torna a viure l'aventura espiritual indígena a

través d'una sensibilitat alhora molt antiga i molt moderna, amb forts contactes amb el moviment surrealista.

Anna Murià escriu al seu llibre crític i biogràfic, *L'Obra de Bartra*:

Algú un dia demanà a Bartra que concretés quins eren els punts bàsics del seu pensament. Vacil·là, digué que es trobaven en tota la seva obra...

Davant la insistència, es decidí a formular una resposta sintètica:

"Valor suprem: la poesia en funció de l'esperit i l'esperit en funció d'una riquesa que pot convertir la terra promesa de l'home en una terra de la realitat humana, d'equilibri i d'amor. La mort, el temps i la destrucció són absorbits pels valors de perllongació i resurrecció de la fertilitat." (163)

L'autora comenta:

Aquestes paraules estan d'acord amb l'exposició dels seus temes i pensaments... i que podríem condensar dient que el seu concepte, vague i precís alhora, és el d'una admissió generosa de la realitat present i una voluntat del futur regne dual de l'Esperit i l'Amor. Idees afermades i concretes, que només són vagues en aparença perquè manquen de forma teòrica i defugen tota posició doctrinària. Hom pot afirmar que la seva condició de poeta el fa congènitament antidoctrinari. (163)

Bartra ha escrit, a *Crist de 200.000 braços*, llibre en què narra la seva experiència dels camps de concentració que, quan el reialme de la terra sigui fundat, Caliban començarà a aprendre de somriure i potser coneixerà la tristesa de l'esperit. Murià comenta: [Vol per a l'home la joia i la tristesa de l'esperit, no pas el sopor en el benestar físic. Rebutja el dolor evitable, però no l'angoixa vital de la ment, perquè

Sense la profunda Angoixa
no podríem parir l'ànima,
des d'on l'Esperit aixeca
els seus ponts d'estels i llàgrimes,
ni fer que tot fruit desbordi
davant l'espera dels llavis,
ni en les nupcials vigílies
convertir la sang en dansa.

"Si Bartra és utòpic, no ho és com els que esperen un món *feliç*; el seu anhel és el d'un món on l'home es pugui realitzar amb totes les possibilitats de l'al·le infinit de la seva ànima. O com diu ell: 'on el somni es converteixi en el còmplice del possible dins la voluntat humana'". (81)

Després d'un exili de trenta-un anys, el poeta retorna a Catalunya el 1970. Ha elaborat a Mèxic la part probablement més intensa de la seva vasta obra poètica, i Mèxic representa no tan sols el país acollidor

durant el seu llarg exili, sinó també una gran i fecunda font d'inspiració. Deixa a Mèxic com a llegat no únicament les seves publicacions poètiques, sobretot el seu *Quetzalcoatl*, sinó a més una sèrie important de traduccions d'altres poetes, enriquint així l'horitzó literari de molts mexicans. Entre els poetes traduïts per Bartra hi ha noms il·lustres: T. S. Eliot, Walt Whitman, el visionari poeta anglès William Blake i el poeta surrealista de Martinica Aimé Césaire. No podem oblidar tampoc la seva vasta antologia de la poesia nord-americana.

Voldria subratllar també que l'esforç de les editorials fundades per catalans a Mèxic va fer possible que es publicuessin poetes catalans que no van sortir de Catalunya, l'obra dels quals probablement resultaria avui irrecuperable, perduda, sense aquestes publicacions a Mèxic. Entre aquests poetes destaca l'exquisit Màrius Torres, nascut el 1919 i mort de tuberculosi a Catalunya el 1942, a l'exili interior, després que quasi tots els seus amics i mentors haguessin passat a l'exili. Torres va deixar un únic llibre, pòstum, *Poesies*, que es va publicar a Mèxic el 1947. Poemes íntims, filosòfics, cristians i existencials, romàntics i moderns, fets de misteri i de música, ja definitivament incorporats al corpus de la literatura catalana moderna.

L'entusiasme és sovint contagiós. La presència de poetes madurs, com Carner, i altres en ple desenvolupament, com Bartra, va determinar que altres veus, més joves, comencessin a escoltar-se. Fills d'exiliats polítics, formarien una segona generació determinada a no perdre del tot el contacte amb la terra i la cultura de llurs avantpassats. Així, Ramon Xirau publicaria el 1955, amb un pròleg de Bartra, un llibre de poemes, *L'espill soterrat*, ple de fines intuïcions líriques i metafísiques, i aquest llibre seria seguit per altres: *Graons*, *Ocells*, que marquen una maduresa creixent i una gran seguretat en el maneig de la llengua catalana. Poemes quasi sempre curts però intensos, plens d'una nostàlgia que es converteix finalment en presència concreta, en vivència plenament aconseguida davant un paisatge mediterrani que és al mateix temps un paisatge universal.

Ramon Xirau, que ha produït una vasta obra filosòfica i crítica, ha trobat temps tanmateix per seguir escrivint poesia en català. Un dels seus darrers llibres, *Natures vives*, publicat el 1991 per l'editorial Edicions 62, Llibres de l'Escorpí, a Barcelona, recull poemes de mar (el mar de Mallorca, el mar de Venècia, el mar grec, el mar dels pintors del Renaixement), poemes inspirats per vitralls d'esglésies, i altres que recorden quadres amb "natures mortes", que en els poemes de Xirau es transformen en "natures vives." Poemes precisos i suggeridors, poemes taquigràfics, abreviats, intensos. Les *Poesies completes* de Ramon Xirau es van publicar a Barcelona el 1998.

Jo vaig començar a escriure poesia catalana el 1952, amb un llibre,

Ciutat i figures, publicat per l'Editorial Lletres, i amb un pròleg d'Agustí Bartra, que escriu, entre altres comentaris: "Densos i subjectivament descriptius, els paisatges urbans —o, millor dit, de suburbi— s'expressen a través de juxtaposicions sintètiques que prescindeixen de l'arquitectura clàssica del vers". Albert Manent va qualificar aquest primer llibre meu d'"irònic i realista" (202). Crec que la poesia meua d'avui no s'aparta gaire del que suggereixen aquests dos adjectius. I jo, com Ramon Xirau, he seguit i segueixo escrivint i publicant en català.

Altres veus poètiques catalanes s'escoltarien a Mèxic. El 1944, amb pròleg de Josep Carner, es publica *Músiques d'oboè*, de Jaume Terrades, amb poemes elegants, refinats, que no deixen de recordar l'estil de Carner. El 1953 surt *El meu poble i altres poesies*, per Antoni Xirau, poemes nostàlgics i patriòtics. El 1958 Martí Soler-Vinyes publica la seva *Antologia poètica*, i també surten poemes seus a la revista *Pont Blau*. El 1960 surt *Sense paraules*, de Josep Ribera i Salvans, i també, aquest mateix any, *Raïms*, d'Agustí Cabruja. Josep Miquel i Vergés, ben conegut com a historiador i crític literari, escriu també nombrosos poemes en aquells anys, i els seus amics, que els llegiren, afirmen que són de gran qualitat literària; tanmateix, mor abans de publicar-los, i ha resultat impossible trobar els manuscrits.

No voldria pas oblidar el fet, quasi increïble, quasi miraculós, que a l'exili català de Mèxic s'hagin pogut organitzar i publicar quatre revistes literàries, totes les quals van publicar poesia: *Lletres*, dirigida per Agustí Bartra, aconsellat sovint per Josep Carner; *Quaderns de l'exili*, dirigida per Joan Sales i Ferran de Pol; *Pont Blau*, sota la direcció de Vicenç Riera Llorca, i finalment *La Nostra Revista*, sota la direcció del mateix Riera Llorca i Avel·lí Artís.²

Altres revistes com *El Poble Català*, eren fonamentalment polítiques; tanmateix en una de les tres etapes d'aquesta revista es publicaren poemes i narracions. (Em sembla evident que a la Catalunya moderna la literatura i la política no queden mai lluny l'una de l'altra, i que no és fàcil fer referència a una d'aquestes activitats sense mencionar l'altra.)

No voldria pas oblidar l'editor, impressor i promotor que va fer possible bona part de la creació i difusió de la poesia catalana a Mèxic, Bartomeu Costa-Amic, que, entre moltes altres activitats, va publicar una sèrie d'"Antologies Mínimes", amb petits volums de poemes de Maragall, Carner, Salvat-Papasseit, Llorente, Alcover i Guasch. No

² Albert Manent (195) dona una xifra més elevada: 52 periòdics i revistes, entre els quals algunes publicacions efímeres i no poques d'un sol número. Jo he citat tan sols les revistes que vaig conèixer i que van assolir un impacte entre els lectors catalans a Mèxic.

mancaven amics i lectors mexicans que qualificaren aquestes publicacions, i en conjunt totes les obres del poetes catalans a Mèxic, de "quixotesques i exòtiques".

En resum: la floració de la poesia catalana a Mèxic, fet remarcable i que posa una pinzellada alegre, creativa i encoratjadora al trist paisatge de la història del nostre exili, ens podria recordar el títol d'un compte de Jorge Luis Borges, "El milagro secreto". En efecte, es va desenvolupar com un veritable miracle i també, per a molts exiliats republicans i per a quasi tots els mexicans, com un secret.

MANUEL DURAN
YALE UNIVERSITY

REFERÈNCIES

- BAUDELAIRE, Charles. *Oeuvres complètes*. Paris: Gallimard, 1961.
- CARNER, Josep. *Obres completes*. Barcelona: Selecta, 1968. *Arbres*. Barcelona: Selecta, 1953.
- DURAN, Manuel. *Cuadernos Americanos*. Julio-Agosto, 1961.
- FUSTER, Joan. *Literatura catalana contemporània*. Barcelona: Curial, 1972.
- GÓMEZ DE LA SERNA, Ramon. *Greguerías selectas*. Madrid: Calleja, 1919.
- MANENT, Albert. "Literatura catalana en el exilio". *El exilio español de 1939*. VI. Madrid: Taurus, 1978.
- MURIA, Anna. *L'obra de Bartra*. Barcelona: Vosgos, 1975. *Crònica de la vida d'Agustí Bartra*. Barcelona: Pòrtic, 1990.
- ROSENTHAL, David H. *Postwar Catalan Poetry*. Lewisburg: Bucknell U., 1991.